

ВІСНИК

КАРПАТСЬКОГО БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОЛОГІЧНА ГАЗЕТА

№ 1 (21)

ЛЮТИЙ 2010

заснована у

2006 р.

Розповсюджується
безкоштовно

У К А З ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Про розширення території Карпатського біосферного заповідника

З метою стабілізації екологічної ситуації у верхів'ях басейну річки Тиси, збереження біологічного і ландшафтного різноманіття, розвитку екотуризму та підтримки традиційного господарювання у високогір'ї Українських Карпат, відповідно до статей 53, 54 Закону України "Про природно-заповідний фонд України" (2456-12), постановляю:

1. Розширити територію Карпатського біосферного заповідника.

До території Карпатського біосферного заповідника погоджено в установленому порядку включення:

4405,8 гектара земель державної власності, які надаються заповіднику (в тому числі з вилученням у землекористувачів) у постійне користування, згідно з додатком 1 (Рахівський район Закарпатської області);

3103 гектари земель державної власності, які було включено до складу Карпатського біосферного заповідника без вилучення у землекористувачів згідно з Указом Президента України від 11 квітня 1997 року N 325 (325/97) "Про розширення території Карпатського біосферного заповідника" і на часткову зміну статті 1 названого Указу (325/97) вилучаються та надаються у постійне користування заповіднику, згідно з додатком 2.

2. Кабінету Міністрів України:

1) забезпечити:

внесення у шестимісячний строк у встановленому порядку змін до Положення про Карпатський біосферний заповідник у зв'язку з розширенням його території;

підготовку протягом 2010-2011 років матеріалів та вирішення відповідно до законодавства питань щодо вилучення і надання у постійне користування Карпатському біосферному заповіднику 7508,8 гектара земель, а також розроблення проекту землеустрою щодо відведення земельних ділянок і проекту землеустрою з організації та зміни меж території Карпатського біосферного заповідника, отримання державних актів на право постійного користування земельними ділянками у зв'язку з розширенням його території;

підготовку протягом 2010-2012 років та затвердження в установленому порядку змін до Проекту організації території та охорони природних комплексів Карпатського біосферного заповідника, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів і об'єктів у зв'язку з розширенням території заповідника;

2) передбачати під час доопрацювання проекту Закону України "Про Державний бюджет України на 2010 рік" та підготовки проектів законів про Державний бюджет України на наступні роки кошти, необхідні для функціонування Карпатського біосферного заповідника з урахуванням розширення його території.

Президент України
м. Київ, 14 січня 2010 року
N 25/2010

В.ЮЩЕНКО

ВІДБУЛОСЯ ЗАСІДАННЯ НТР ЗАПОВІДНИКА

Наприкінці січня ц.р. відбулося засідання науково-технічної ради Карпатського біосферного заповідника. Крім членів ради, у його роботі брали участь завідувач лабораторією екології УкрНДІ гірського лісівництва **Юрій Шпарик**, заступник директора з наукової роботи НПП «Синевир» **Юрій Тюх**, завідувач зоологічною лабораторією Карпатського національного природного парку **Василь Тимочко**, начальники відділів лісового господарства Великобичківського ЛМГ **Василь Пукман** та ДП «Рахівське лісодослідне господарство» **Людвіг Мільчевич**, провідні спеціалісти та інженери заповідника.

На засіданні розглянуто ряд питань (усього – 9). Зокрема, «Про ситуацію з короїдами у смерекових лісах КБЗ» доповідав завідувач лісознавчою лабораторією **Дмитро Сухарюк**, а «Про результати та перспективи ентомологічних досліджень у заповіднику» інформував науковий співробітник зоологічної лабораторії **Євген Ляшенко**. Заступник директора

з науково-дослідної та еколого-освітньої роботи **Василь Покин'ячерда** звітував про підсумки науково-дослідної діяльності установи за 2009 та план роботи на 2010 роки. «Про результати еколого-освітньої і туристично-рекреаційної діяльності у 2009 році та її планування на 2010 р.» присутніх інформувала завідувачка відділом пропаганди, екоосвіти та рекреації КБЗ **Вікторія Бундзяк**, а в.о. начальника відділу відтворення, збереження та використання природних ресурсів **Ілля Климпуш** – «Про результати освоєння лімітів на використання природних ресурсів на території КБЗ у 2009 р.» та «Про виконання плану природо-охоронних заходів у заповіднику за 2009 р., планування цих заходів на 2010 рік».

З обговорюваних питань порядку денного засідання на нараді прийнято відповідні рішення.

Керував засіданням і підбив його підсумки голова НТР, директор Карпатського біосферного заповідника **Федір Гамор**.

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

РОЗПОРЯДЖЕННЯ
від 23 грудня 2009 р. N 1619-р.
Київ**Про затвердження плану заходів
щодо збереження та розвитку
української частини природного
об'єкта "Букові праліси Карпат"**

1. Затвердити план заходів щодо збереження та розвитку української частини природного об'єкта "Букові праліси Карпат", внесеного до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, що додається.

2. Мінприроди разом з іншими заінтересованими органами виконавчої влади забезпечити виконання плану заходів, затвердженого цим розпорядженням.

Прем'єр-міністр
України

Ю.ТИМОШЕНКО

Планом заходів передбачено: забезпечити у 2010-2012 роках встановлення на території Карпатського біосферного заповідника та Ужанського національного природного парку щитів з інформацією про природний об'єкт "Букові праліси Карпат" (далі - букові праліси Карпат); постійно сприяти залученню фінансової допомоги, необхідної для збереження та розвитку Карпатського біосферного заповідника та Ужанського національного природного парку, забезпечувати налагодження міжнародної співпраці з питань проведення наукових досліджень екосистем букових пралісів Карпат, організувати висвітлення у друкованих засобах масової інформації питань, пов'язаних із збереженням об'єктів природної та культурної спадщини всесвітнього значення, зокрема букових пралісів Карпат; у 2010-2013 роках - створити на базі Карпатського біосферного заповідника міжнародного навчально-дослідного центру з вивчення букових пралісів Карпат; у 2010-2012 роках завершити будівництво еколого-освітнього центру в Ужанському національному природному парку; у 2010 році організувати конференцію з питань відновлення та поліпшення стану букових пралісів Карпат; постійно спрямовувати діяльність на підвищення рівня громадської свідомості з питань охорони навколишнього природного середовища.

**Федір ГАМОР, професор,
доктор біологічних наук,
директор КБЗ:****СТАЛИЙ РОЗВИТОК І
ПРИРОДООХОРОННІ
ТЕРИТОРІЇ***(коментарі до Указу
Президента України
№25/2010 та
розпорядження
Кабінету Міністрів
№1619-р.)*

Велике значення для збереження природних цінностей в Україні, і, зокрема, об'єктів, що розташовані в карпатському регіоні, має нещодавно прийнятий Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо розвитку природно-заповідної справи в Україні», яким передбачено здійснити комплекс заходів, спрямованих на вдосконалення управління територіями та об'єктами природно-заповідного фонду, розширення його площі, вдосконалення природоохоронного законодавства, підвищення ролі природоохоронних територій у розв'язанні проблем сталого розвитку тощо. Окремо підкреслюється необхідність створення на територіях та об'єктах природоохоронного фонду туристичної та рекреаційної інфраструктури, зокрема інформаційно-туристичних центрів, місць відпочинку, проведення ремонту доріг, створення на територіях природоохоронних установ центрів санаторного лікування, медичної та соціально-психологічної реабілітації людей тощо. Чималу роль у цьому контексті має також, прийняття цими днями Указу Президента України «Про розширення території Карпатського біосферного заповідника», яким передбачено не тільки передачу йому у постійне користування 7,5 тисяч гектарів земель, але й у контексті стратегії сталого розвитку визначено мету, для реалізації якої проведено це розширення.

Тут абсолютно по новому сформульовано цілі і завдання біосферного заповідника, його роль у розв'язанні екологічних та соціально-економічних проблем у Карпатському регіоні. Отже, розширення території Карпатського біосферного заповідника здійснюється, по-перше, з метою стабілізації екологічної ситуації у верхів'ях басейну річки Тиси, по-друге, - для збереження біологічного і ландшафтного різноманіття, по-третє, - для розвитку екотуризму, і по-четверте, - для підтримки традиційного господарю-

вання у високогір'ї Українських Карпат. Це надзвичайно принципові речі, бо вперше в Україні на високому державному рівні поставлено завдання перед природоохоронною установою оберігати унікальне ландшафтне різноманіття та підтримувати традиційне господарювання. І це не випадково, адже без збереження сформованих протягом сотень років способів господарювання та антропогенних ландшафтів (зокрема полонин та післялісових лук) ми можемо збіднити не тільки біологічне різноманіття, але і втратити багато елементів етнокультури та унікальних атракційних туристичних об'єктів цього регіону.

Чимале значення у цьому контексті має і прийняте у грудні минулого року розпорядження Кабінету Міністрів України щодо збереження та розвитку української частини природного об'єкта «Букові праліси Карпат». Цим документом передбачено залучення фінансової допомоги, необхідної для збереження та розвитку Карпатського біосферного заповідника, налагодження міжнародної співпраці з питань, проведення наукових досліджень екосистем букових пралісів Карпат, створення на базі Карпатського біосферного заповідника міжнародного навчально-дослідного центру з вивчення цих пралісів, активізацію еколого-освітньої роботи та підвищення рівня громадської свідомості з питань охорони навколишнього природного середовища тощо.

Таким чином, бачимо, що природоохоронні території служать не тільки об'єктами для збереження біорізноманіття, але й виступають модельними об'єктами для сталого розвитку, служать своєрідними полігонами для примирення людини з природою, забезпечують її знаннями про помилки у стосунках з природою у минулому, допомагають відпрацювати нові підходи для сталого використання природних ресурсів у майбутньому.

СПІВПРАЦЯ ПРОДОВЖУЄТЬСЯ

Проведенням міжнародних конференцій, семінарів, робочих зустрічей тощо на базі Карпатського біосферного заповідника нікого не здивуєш, адже наша установа з року в рік проводить надзвичайно активну міжнародну діяльність. Лише торік у нас відбулося кілька важливих заходів. Серед них: третій тристоронній українсько-словацько-німецький семінар на рівні урядових делегацій, присвячений розширенню об'єкту Всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси Карпат» (8-12 травня); робоча зустріч із делегацією провідних ботаніків із Південнокорейської республіки під проводом директора Національного арборетуму (29-30 травня); навчальний семінар із польськими освітянами (24-27 червня) тощо.

Не забарилися ми й цього року. Протягом 20-21 січня на центральній садибі заповідника, в м. Рахів, відбувся українсько-румунський семінар у рамках проекту «ЕКОТУР - Туризм на трансграничних територіях», що фінансується українсько-румунською програмою добросусідства Phare CBC 2006. Вибір Карпатського біосферного заповідника не випадковий, адже він разом із Закарпатською ОДА виступає в ролі українського партнера проекту. Основна мета семінару, з одного боку, – представити результати проекту, який завершується у березні поточного року, з другого – познайомити румунських учасників із нашою установою, її завданнями і здобутками.

Кілька слів про сам проект. Попри назву, він, у першу чергу, спрямований на створення двох візит-центрів у зоні діяльності румунського природного парку «Гори Мармароцини». Обидва центри слугуватимуть інформаційними осередками для відвідувачів цієї території. Крім того,

вони приваблюватимуть сюди додаткових туристів, які, на сьогодні, в основному транзитом минають цей надзвичайно цікавий у природному і культурному аспектах регіон. Бюджет проекту становить вагому суму – 550 тис. євро. Цікавим є те, що в рамках проекту проведено тендер на виконання робіт зі створення згаданих візит-центрів, який зумів зекономити четвертину бюджету. По завершенню будівництва і експозиційного наповнення візит-центрів, вони будуть безкоштовно передані повітовою владою на баланс природного парку.

Повернемося до самого семінару. У його роботі, у складі румунської делегації, взяла участь координатор Проекту п. Ражван Манта, директор природного парку «Гори Мармароцини» д-р Костел Букур, інші працівники парку, а також представники ЗМІ та громадськості. Окрім працівників заповідника, Україну на даній зустрічі представляли представники Закарпатської ОДА.

Програма семінару була доволі насичена. Розпочав його роботу координатор Проекту, який розповів про основні завдання проекту та досягнуті результати. Розповідь п. Ражвана Манти викликала чимало запитань від українських учасників, які, незважаючи на статус партнера, не володіли усією інформацією про те, що називається «кухнею» Проекту. Наступну доповідь виголосив директор природного парку Костел Букур, який розповів про свою установу та основні засади її функціонування. Нагадаємо, що природний парк «Гори Мармароцини» створений порівняно недавно, у 2005 році. Його територія, що займає площу 148 850 га і охоплює масив Мармароських гір вздовж українсько-румунського кордону, безпосередньо межує з Карпатським біосферним заповід-

ником. Основними завданнями парку є традиційне використання земель; сталі лісокористування; збереження ландшафтного та біологічного різноманіття; розвиток екологічного та сільського туризму тощо. Між природним парком та Карпатським біосферним заповідником укладено угоду про створення на їх основі трансграничного біосферного резервату «Мармароські гори». Виступ директор викликав не менше запитань, ніж до попереднього доповідача, оскільки працівників заповідника цікавили різноманітні аспекти діяльності партнерської установи з Румунії.

Далі директор Карпатського біосферного заповідника, професор Ф. Д. Гамор ознайомив учасників семінару з роботою установи, якою керує. Також він наголосив, що саме заповідник стояв біля витоків природного парку, ініціювавши його створення на початку 2000-х років. Існуючі між нашими установами партнерські стосунки є доброю запорукою плідній співпраці на майбутнє, основним результатом якої має стати створення вже згаданого трансграничного біосферного резервату в Мармароських горах. З метою зміцнення партнерства між нашими установами і розширення спектру напрямків співпраці, проф. Гамор запропонував спільно започаткувати міжнародний фестиваль «Золотий нарцис», який міг би проводитися по чергово в Україні та Румунії.

Презентацію про природні та культурні цінності Карпатського біосферного заповідника, а також його потужну інфраструктуру, представив автор цих рядків. Презентація справила сильне враження на румунських колег, оскільки багаторічні напрацювання заповідника в науковій, еколого-освітній та природоохоронній роботі виглядають більш ніж переконливо, а існуюча тут матеріально-технічна база є предметом заздрості і взірцем для наслідування не тільки для румунських колег, але й більшості установ природно-заповідного фонду України.

Друга частина семінару була присвячена знайомству з територією заповідника та його визначними об'єктами: Музеєм екології гір, візит-центром у Географічному центрі Європи, форелевим господарством тощо.

Підводячи підсумки значимо, що усі учасники семінару, як з української, так і румунської сторони, відзначили його позитивне значення, яке далеко виходить за рамки, окреслені програмою.

Василь ПОКИНЬЧЕРЕДА,
заступник директора з науково-дослідної та еколого-освітньої роботи.

НЕ ЗРИВАЙТЕ ПЕРШОЦВІТИ!

Тільки-но на повну силу землю обігрівють перші промені сонця, природа поволі пробуджується від зимового сну. Посеред острівців білого снігу з'являються провісники весни – першоцвіти. Примітними серед них є підсніжники.

Одна із старовинних легенд говорить, що в той час, коли перші люди були вигнані з раю, падав сніг, і Єва дуже змерзла. Щоб її зігріти і подати надію на кращі часи, кілька ажурних сніжинок перетворилися у ніжні підсніжники.

Підсніжниками називають групу ранньовесняних рослин: проліски, ряст, анемони, шафрани та інші. Але справжні підсніжники – це представники роду *Galanthus* (з грецької – «молочна квітка»). Рід підсніжника нараховує 18 видів, які ростуть у лісах і горах Європи та Азії. У Карпатах зростає тільки підсніжник звичайний. Вид занесено до Червоної книги України. Це багаторічна рослина, що живе лише кілька місяців над землею у весняну пору, а потім зберігається під землею у вигляді цибулини аж до наступної весни.

Цвіте підсніжник звичайний яскраво-білим цвітом, а після цвітіння утворює насіння, що приваблює мурах, які розносять його по лісу. Після проростання молоді рослини зацвітають тільки на 4-8-й рік життя.

Наші ліси щедри на підсніжники. Але старожили стверджують, що вже немає того буйноквіту як колись. Чималих збитків цим квітам завдають несвідомі люди, які рвуть рослини обережками. Вони невдовзі в'януть, і вже по дорозі додому їх викидають.

Згідно Кодексу про адміністративні правопорушення – знищення видів, які занесені до Червоної книги України, тягне за собою накладення чималого штрафу. Але завжди треба пам'ятати: якими б не були вдалими юридичні закони, вони в жодному разі не збережуть природу так, як турбота кожної людини та її конкретні дії.

**Тетяна АНТОСЯК,
Микола ВОЛОЩУК.**

ІНВАЗІЯ КОРОЇДІВ У СМЕРІЧНИКАХ КБЗ: (ІЗ ЗАСІДАННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ РАДИ ЗАПОВІДНИКА)

Останні кілька років тема масової появи у хвойних лісах Українських Карпат короїдів і ураження ними лісових насаджень стала провідною, хвилює природоохоронців – лісників, екологів, лісогосподарників, - усіх, чие життя пов'язане з лісом. Навколо неї розгораються пристрасті у пресі, передачах радіо і телебачення. Не минуло це і наш район. На нашу думку, не всі автори і не завжди об'єктивно та правдиво підходять до трактування, аналізу, висвітлення фактів і подій, пов'язаних з появою короїдів. Чому так трапилося? У значній мірі відповідь на це дало засідання науково-технічної ради Карпатського біосферного заповідника, яке проведено наприкінці січня ц.р. На ньому, як основне, розглянуто питання «Про ситуацію з короїдами на території КБЗ». Пропонуємо читачам звіт із дискусії, яка тут відбулася.

На засідання були запрошені і виступили на ньому, крім працівників заповідника, науковці і спеціалісти лісової та деяких інших галузей, екологи, експерти-лісопатологи, природоохоронці, керівники деяких природоохоронних установ, спеціалісти державних лісогосподарських підприємств. Їм слово:

Із доповіді Дмитра СУХАРИЮКА, кандидата біологічних наук, завідувача лісознавчою лабораторією КБЗ:

Він зазначив, що в Українських Карпатах ліси є переважачим типом рослинності. Упродовж останніх декількох століть у структурі лісів відбулися суттєві зміни. На місці колишніх ялицево-буково-смерекових та інших мішаних лісів на десятиках тисяч гектарів появилися монодомінантні смерічки, які, у більшості, є біологічно і екологічно нестійкими, час від часу пошкоджуються вітровалами і шкідниками лісу.

Поява вітровалів, буреломів і сніговалів призводить до масового розмноження шкідників лісу. Цей процес особливо інтенсивний у період засух. А родина короїдів в Українських Карпатах представлена 30 родами і 84 видами, з яких 34 види пов'язані з листяними породами і 54 – з хвойними. На ялині розвивається 31 вид короїдів. Найбільшої шкоди ялиновим лісам завдає короїд-друкар, значно слабше – короїд багатоголовий (вершинний), гравер звичайний, поліграф пухнастий та інші.

Зміна чисельності короїда залежить від впливу абіотичних і біотичних факторів середовища і діяльності людини. Співвідношення цих факторів може викликати невелике або сильне збільшення чисельності короїда – залежно від вихідної щільності популяції у момент наростання спалаху масового розмноження і конкретних екологічних умов. На представленій таблиці Сухарюк Д.Д. висвітлив вплив природних факторів на популяцію різних видів короїдів. Він навів історичні відомості про масштабні вітровали у наших хвойних лісах і масові інвазії короїдів. Наприклад, у 1868-69 р.р. вітрами знищено 13 тис. га ялинових лісів у Ясінянському, Богданському, Усть-Чорнянському і Надвірнянському масивах. Несвоєчасна розробка вітровалів призвела до знищення понад 30 тис. га лісів. У 1872-73 р.р. короїди поширилися в усіх частинах ялинових лісів Карпат. Приполюнські ліси теж були всі ушкоджені короїдами. У 1874 році для цього шкідника було викладено 125 тис. ловильних дерев. У 1872 – 85 р.р. масова вирубка лісів шляхом хаотичних суцільних і

пошукових рубок, площею по 30-40 га в Ясінянській долині, спричинила масові (до 15 млн. куб. м. деревини) вітровали і появу великої кількості шкідників на прилеглих до цих ділянок здорових насаджень.

Подібні явища прослідковувалися у 1950-57 р.р.: надмірні і суцільні концентровані рубки у Карпатах призвели у 1957-60 р.р. до масштабних вітровалів і розмноження короїда (10 млн. м³). У лютому 1962 р., унаслідок сильних снігопадів і зледеніння, пошкоджено до 2500 га смерекових лісів у Ясінянському лісокомбінаті (понад 1,5 млн. м³), що спричинило масову появу короїда.

Упродовж останніх двох років у смерекових лісах Карпат, в т. ч. і на територіях ПЗФ, відмічається зростання чисельності короїда-друкаря. Помітне збільшення осередків шкідника спостерігається і в Карпатському біосферному заповіднику. В основному, короїдом-друкарем уражаються зрілі смерічки.

З метою вивчення ситуації з короїдом і проведення санітарно-оздоровчих заходів у заповіднику, в другій половині 2008 року була розроблена і затверджена програма боротьби з короїдом. На її основі, за допомогою працівників відділів дирекції і ПНДВ, була зібрана інформація про поширення цього шкідника у лісах постійного користування КБЗ. У наведених таблицях, у розрізі відділень, показано поширення короїда і площу осередків в межах функціональних зон, а також фотографії окремих ділянок, пошкоджених короїдом.

Доповідач розповів про схеми управління чисельністю короїда в європейських країнах і проаналізував класичний європейський його менеджмент. Представив проект програми контролю чисельності та управління популяцією короїда-друкаря у Карпатському біосферному заповіднику, проаналізував її та запропонував ряд першочергових заходів щодо реалізації програми.

Було зачитано листа члена НТР КБЗ проф. Комендаря В.І., в якому викладено його міркування і пропозиції щодо ситуації з короїдом-друкарем в лісах заповідника і рекомендовано врахувати подані ним зауваження при прийнятті рішення НТР.

ЛИСТ Василя КОМЕНДАРЯ, доктора біологічних наук, заслуженого діяча науки і техніки України, професора Ужгородського національного університету:

– У зв'язку з неможливістю приїхати на засідання науково-технічної ради КБЗ, висловлюю свою думку з приводу постановленого вами питання на засіданні ради.

Оскільки доповідь Дмитра Сухарюка в порядку денному засідання ради сформульована в дещо загальній формі і не має диференціювання на хвойні ліси Держлісфонду і хвойні ліси КБЗ, вважаю, що прийняті рішення на основі такого формулювання дуже важко. Тому висловлюю свою думку з приводу ділянок смерекових лісів, у яких у минулому році теж побачив короїдів. У липні 2009 року провів екскурсію зі студентами-ботаніками III курсу УжНУ територією Чорногірського масиву до «Сідловини», а далі на гору Говерла і назад, мав змогу познайомитися із станом смерекових лісів у абсолютній заповідній зоні КБЗ. Констатую, що разом із студентами ми обстежили ділянку смеречин, заражених короїдами.

Моя інформація з приводу цього була обговорена на засіданні міжвідомчої науково-дослідної лабораторії охорони природних

екосистем УжНУ 18 січня ц. р. При обговоренні питання про оцінку цього факту з деякими науковими співробітниками заповідника, почув неоднозначні судження щодо життєвої необхідності заходів у зв'язку з наявністю вогнища короїдів у смеречинах. Вразили такі, я б назвав парадоксальними, пропозиції, що необхідно негайно провести вирубки заражених короїдами смерек для того, аби обмежити поширення на заповідній території. Однак не почув, що планується глибоке комплексне моніторингове дослідження цього явища. Завдання науковців у таких випадках відомі: насамперед з'ясувати причини появи короїдів, щоб розробити наукові прогнози і стратегію відношення до них з боку людини, можливо не тільки на заповідних територіях, але і на інших масивах смерекових лісів Карпат. Причини виникнення можуть бути зв'язані як з породними умовами, так і з віковими змінами клімату або іншими факторами. Сукцесійні природні зміни в екосистемах проходили увесь період історії формування цих екосистем у післяльодовикову епоху. І, гадаю, що нам цей факт появи короїдів у смерекових лісах заповідника треба розглядати саме в цьому плані. Ми не маємо права відкривати лісовирубки посеред масивів заповідних територій, поскільки це буде грубим впливом антропогенного фактору на життєві процеси природних екосистем, які автономно розвиваються. Доцільним було би створення комплексної комісії із залучення науковців біосферного заповідника та інших наукових закладів, включаючи і закордонних, для розробки стратегії відношення до цього природного фактору на заповідній території КБЗ. Сподіваюсь, що на засіданні науково-технічної ради заповідника з мою думкою будуть озайомлені всі члени ради.

ІЗ ВИСТУПІВ: Миколи РИБАКА, першого заступника директора – головного природознавця КБЗ:

– У Карпатському біосферному заповіднику силами служби державної охорони налагоджено систематичний нагляд за появою, розмноженням та поширенням хвороб і шкідників лісу. У випадку виявлення, осередок негайно береться на облік та обстежується у відповідні терміни. А на виконання вимог санітарних правил здійснюються відповідні санітарно-оздоровчі заходи. Так, у 2007 році було заплановано провести санітарно-оздоровчі заходи на площі 183 га з вирубкою 9 тис. м³ пошкодженої короїдами деревини. Фактично проведено на площі 173 га з вирубкою 8,2 тис. м³. 2008 рік – заплановано проведення СОЗ на площі 127 га з вирубкою 3,9 тис. м³. Фактично проведено – на площі 127 га з вирубкою 3,8 тис. м³. Торік заплановано проведення згаданих заходів на площі 156,7 га з вирубкою 10,1 тис. м³. Фактично їх проведено на площі 146,2 га з вирубкою 8,8 тис. м³. Тоді ж на ділянках лісу в Чорногірському ПНД відділенні, де було виявлено масове пошкодження смерічниками короїдами, проведено суцільні санітарні рубки на площі 3,7 га.

На 2010 рік плануємо провести вибіркові санітарні рубки на площі 89,5 з вирубкою 4001 кубометрів пошкодженої деревини. Також на зараженій площі встановимо визначену кількість феромонних пасток, ловильні дерева тощо. На все це потрібні значні кошти, відповідна техніка, інші ресурси, яких на сьогодні КБЗ немає.

(Початок, продовження на 5-й стор.)

ШЛЯХИ І МЕТОДИ БОРОТЬБИ

(Продовження, початок на 5-й стор.)

Ярослава ДОВГАНИЧА, завідувача зоологічною лабораторією КБЗ:

– Екологи не розглядають короїдів, як ворога або стихійне лихо. Це один із чинників, який сприяє кругообігу речовин, екологічному балансу у природі. Адже короїди не ушкоджують здорові дерева, а хворі. Зараз у наших лісах створилися екологічні умови, які сприяють появі і поширенню цього виду. Це, в першу чергу, глобальні кліматичні зміни. Наші праліси оточені осередками штучних лісів. Жарке літо створює сприятливі умови для розмноження. Спалахи чисельності короїдів відбуваються тоді, коли екосистема призгубована, там де для цього є сприятливі умови, всихаючи, хворі дерева. Ми прагнемо розробити заходи, які регулюватимуть ці процеси. Чекаємо порад, чи на правильному ми шляху.

Василя ЛАВНОГО, доцента кафедри лісівництва Львівського національного лісотехнічного університету України, кандидата сільськогосподарських наук:

– Проблема короїдів стоїть не тільки в Україні, а й в інших Європейських країнах. У Баварії був випадок, коли на кордоні з Чехією всохло 7 тис. га лісу. Це спричинило міжнародний конфлікт. Але за рахунок природного поновлення ділянки відновилися. Німці цими пошкодженими лісами навіть почали приваблювати туристів. На мій погляд, у боротьбі з короїдами повинен бути компроміс: частину уражених ділянок лісу слід залишити для моніторингу, а частину, яка ближче до дороги, – зрубати. Внести зміни до санітарних правил України, не проводити суцільно-санітарні рубки, а залишати здорові неущоджені дерева, які у майбутньому дадуть життєздатне насіння. Можна спробувати і феромонні пастки. Вибірково-санітарні рубки слід провести у лютому-березні місяці. Просити Кабмін прищвидшити дозволи для таких рубок.

Юрія ШПАРИКА, завідувача лабораторією екології УкрНДІ Гірського лісівництва, кандидата сільгоспнаук:

– Ще у 2003 році, коли було жарке і сухе літо, ми наголошували, що можна у майбутньому спостерігати погіршення стану лісів, особливо ялинових. Основною причиною спалахів короїдів є кліматичні умови. Найбільше їх спостерігається у місцях, де мілкі щербеністі ґрунти, де немає доступу вологи. Це об'єктивна загроза і тому зараз ми спостерігаємо загострення. З позиції Держкомлісгоспу ця проблема вирішується санітарними рубками.

Щодо екологічних методів, то я підтримую захід корування деревини. Кору потрібно спалювати. І це – найбільш дієвий метод. Використання феромону має три досить суттєві недоліки – це хімічна сполука. Вона дорога і реагує тільки на дорослі особини, а шкодить дерева личинки, на яких феромон не діє. Серед біологічних методів боротьби я пропоную застосовувати природних ворогів шкідників – орнітофауну. Раніше виготовлялися і вившувалися шпаківні для поліпшення санітарного стану лісів. Санітарні рубки – це також дієвий метод боротьби, але при їх застосуванні у КБЗ потрібно враховувати зонивання території. Деревя можна залишати на місці, але обов'язково обкорувати. Кору краще спалити.

Василя ЧУМАКА, доцента кафедри ентомології Ужгородського національного університету, кандидата біологічних наук:

– У хрестоподібні формалінові пастки короїди йдуть слабо. У пралісах за 3 роки

зафіксовано потрапляння одного екземпляра. У господарських лісах потрапляє більше. Короїдів досить складно визначити. У карпатському регіоні не готуються спеціалістів, здатних відрізати короїдів. Якщо говорити про моніторинг, то його проводити потрібно. Є теорія спалаху, а потім іде різке зменшення чисельності за рахунок природних ворогів. У місцях таких спалахів короїдів збільшується чисельність орнітофауни, зокрема дятлів. Наприклад, схожа ситуація була у Біловежській пущі. Вони зупинилися на моніторингу. Феромонні пастки допоможуть привабити короїдів. Однак, з великої площі будуть стягуватися короїди і буде проблема.

Олександра КАГАЛА, завідувача відділом природних екосистем Інституту екології Карпат НАН України, кандидата біологічних наук:

– В Україні маємо справу з територією, де все змінено, ведеться господарська діяльність. Це складна екологічна проблема. Але мало інформації про динаміку цих природних комплексів. Щодо оцінки, чи це є катастрофа, чи природний процес? – ми не можемо дати відповідь. Основою повинен бути ґрунтовний моніторинг, система диференційованих заходів щодо тої чи іншої території. Сучасних досліджень щодо ялини, в тому числі і генетичних, ніхто не проводить. Можливо, ми маємо один з циклів розвитку смерекових лісів. Після ґрунтового моніторингу і даних можна врахувати всі складові і прийняти відповідні рішення.

Виникає інша проблема. Якщо будемо рубати, то що на тому місці виросте? Суцільні рубки не є оптимальними для вирішення питання. Треба надавати перевагу вибірково рубкам. Щодо програми боротьби із короїдом у КБЗ, то має бути чітка диференціація. Біохімічні методи є популярними у світовій практиці, але у наукових колах суперечливі. Лісівничо-механічні методи більш прийнятні.

Олександра КИСЕЛЮКА, заступника директора з науково-дослідної роботи Карпатського національного природного парку, кандидата біологічних наук:

– У 2003 році ми почали використовувати феромонні пастки для проведення суто наукових досліджень. У нас, в Карпатському НПП, смерекових лісів 27 тис. га. У середньовікових лісах, що складає 21%, за один тиждень в пастку потрапляють 3-4 тис. короїдів. У 2008 році на вітровальних територіях зловили більше 6 тисяч короїдів за тиждень. Використання феромонних пасток дає можливість зменшити негативний вплив на лісові екосистеми.

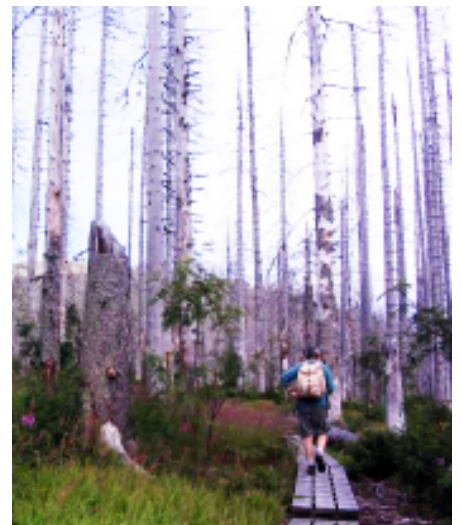
У парку, в урочищі Бабин яр, було неможливим досягнути, уражена короїдом деревина залишилася і трагедій немає. Короїд ділянку відпрацював і триває добре природне поновлення. Окорівка може допомогти, але буде дорого коштувати. Представлена вами програма боротьби з короїдами звістувана.

Юрія ТЮХА, заступника директора з наукової роботи НПП «Синевир»:

– У НПП „Синевир” спостерігається така ж ситуація, що і в КБЗ. Як діяти? – вирішимо у випадку появи короїдів. Визначаємо, чи іде локально, чи глобально. Для цього ставимо феромонні пастки і вивчаємо видовий склад короїдів. На мою думку, біля доріг, де є вражені ділянки, потрібно рубати і забирати.

Федора ГАМОРА, директора КБЗ, професора, доктора біологічних наук, голови НТР:

– Вважаю, дивитися на проблему ми повинні з екологічної точки зору. Є місця всихання, причиною якого не є короїди. Маємо

добрі контакти зі швейцарськими науковцями, які детально вивчали ситуацію з інвазією ентомошкідників в Чорногірському масиві КБЗ. Разом з ними заклали 12 пробних площ з переформуванням культур смереки та дослідження впливу рубок на поширення короїдів. На думку цих дослідників, найбільш ефективним методом боротьби із цим шкідником є вирубка заражених дерев. Але слід пам'ятати, що рубки на схилах Говерли викликають незрозуміння та обурення громадськості, особливо туристів. І не рахуватись із цим теж не можна. Звичайно, варто би застосувати і досвід німецького національного парку «Баварський ліс» та чеського національного парку «Шумава», які на десятках тисяч гектарів не втручались у хід природних процесів і отримали від цього дуже добрий не тільки екологічний, але й економічний ефект. Фотографії, які нам сьогодні проілюстрував Василь Лавний, дуже добре це підтверджують.

Розуміємо, що нинішня ситуація з короїдами – це результат попереднього господарювання, циклічних змін у природі та наслідки глобального кліматичного потепління. Тому робити із цього велику трагедію не варто. Маємо діяти виважено, пам'ятаючи, в першу чергу, що біосферний заповідник створений для збереження природи та моніторингу за її станом. Тому у заповідній зоні слід виключити будь-яке втручання у хід природних процесів, а в інших функціональних зонах, з врахування економічних та технічних можливостей, відповідно до діючих правил, – проводити санітарно оздоровчі заходи. Треба застосовувати феромонні пастки, виставляти шпаківні для збільшення чисельності птахів. Особливо важливо забезпечити розміщення ловильних дерев за існуючими методиками, налагодити чітку систему спостережень та моніторингу шкідників.

На засіданні своїми міркуваннями щодо появи короїдів у смерекових лісах та методів боротьби з ними також поділилися завідувачі відділами лісового господарства ДП «Великобичківського ЛІМГ» та ДП «Рахівське лісо-дослідне господарство» **Василь ПУКМАН** і **Любов МІЛЬЧЕВИЧ**.

Науково-технічна рада затвердила програму контролю за чисельністю та управлінням популяцією короїдів у КБЗ з урахуванням пропозицій учасників наради.

Микола ВОЛОЩУК,
вчений секретар науково-технічної ради,
завідувач ботанічною лабораторією
заповідника,
Василь БОЙЧУК.

ПОЧАЛИ ВИКОНУВАТИ ПРОГРАМУ

Лісопатологічним обстеженням хвойних лісів КБЗ виявлено 220 га насаджень, пошкоджених короїдами. Зважаючи на цю непросту ситуацію, адже існує загроза інтенсивного розмноження цього шкідника, що може спричинити масове ураження ним хвойних насаджень, наприкінці січня ц.р. це питання, як основне, було винесено на розгляд науково-технічної ради заповідника. Рада затвердила спеціальну "Програму контролю та управління популяцією короїдів в лісах Карпатського біосферного заповідника".

Одним із дієвих методів боротьби з короїдами є викладання ловильних дерев у межах ділянок лісу, які уражені шкідником. Існує спеціальна методика викладання таких дерев (Погоріляк, 1994 р.). У відповідності до згаданої програми, у шістьох ПНД відділеннях заповідника відведено 450 шт. смерек із розрахунку 2 дерева на один гектар пошкоджених насаджень. Найбільшу кількість – 200 шт. – відведено дерев у Чорногірському ПНД відділенні. Там виявлено 98,7 га пошкоджених насаджень. Найменша кількість уражених дерев – 10 шт. на площі 2 га – у Кузій-Свидовецькому ПНД відділенні. Оскільки такі методи боротьби зі шкідником у КБЗ проводиться вперше, з науковцями та спеціалістами установи проведено нараду-навчання. А для надання методичної допомоги з відбору ловильних дерев, контролю за ходом заселення короїдами та вчасним їх коруванням, за ПНД відділеннями закріплені відповідальні працівники заповідника.

Як тільки настануть погожі, теплі дні, розпочнемо роботи по встановленню ловильних пасток.

Моніторингові спостереження за кожним окремим ловильним деревом будуть фіксуватися у спеціальному журналі через кожні 7 днів. На їх основі буде створено комп'ютерну базу даних. Вони використовуватимуться науковцями та спеціалістами КБЗ для прогнозування спалахів масового розмноження короїдів.

За згаданими даними також будемо вирішувати доцільність повторної закладки ловильних дерев проти другого покоління короїдів, наприклад у липні ц.р.

Адміністрація заповідника вишукує кошти для придбання феромону, облаштування феромонних пасток, а також для інших методів боротьби з короїдами у хвойних насадженнях заповідної зони.

У населених пунктах також працюємо з громадськістю та школами в напрямку допомоги у виготовленні та розвішуванні штучних гніздувань (шпаківень, синичників) для приваблювання птахів на ділянки, ушкоджені шкідниками. Це є одним із основних видів біологічної боротьби з короїдами.

Ілля КЛИМПУШ,
в.о. начальника відділу збереження,
відтворення та використання
природних ресурсів заповідника.

«ЕДЕЛЬВЕЙС» ПРАЦЮЄ У ЛАЗИЩИНІ, НА ПРИСІЛКУ СТУДЕНИЙ

У нашому краї немає людини, яка б не розуміла значення слова едельвейс – шовкова косиця (наукова назва – білотка альпійська). Про неї складено багато переказів, легенд, оповідей. Сьогодні ця квітка, яка росте на скелях гір Близниці та Ненеска, як рідкісний і зникаючий вид занесена до Червоної книги України. Правда, деякі односельці її одомашнили і вирощують на клумбах.

Саме «Едельвейсом» названо філію Закарпатського обласного еколого-натуралістичного центру, що розмістилася на присілку Студений в Лазищині, у початковій школі. Тут три роки тому, при активній допомозі колишніх заступника голови райдержадміністрації Бориса Качура, начальника відділу освіти Ганни Попович та нинішнього директора ЗОЕНЦу Олександра Геревича було відкрито згадану філію.

При філії працюють гуртки "основи екологічних знань", "Юні екологи" та "Юні лісівники". З гуртківцями працюють досвідчені вчителі школи – Бунтушак Г.М та Васильчук С.І., які проводять цікаві заняття з учнями на лоні природи, ведуть спостереження за сезонними явищами у житті птахів, підготовують їх у зимовий період, виготовляють шпаківні, вчать самі та навчають інших охороняти зникаючі види рослин рідного краю, правильно спілкуватися з природою.

Щороку, раною весною, юні лісівники беруть активну участь у державній акції "Майбутнє лісу у твоїх руках", яку проводить ДП "Ясінянське ЛМГ", і удостоюються подяк та нагород. Це підприємство неподалік від філіалу підготувало базу для проведення практичних робіт шкільного лісництва "Шкілка".

Ось уже два роки поспіль, у червні, на двотижневий відпочинок до філії приїздять гуртківці обласного еколого-

натуралістичного центру зі всього Закарпаття. Минулого року юні природолюби зібралися тут з усієї України, протягом трьох днів знайомилися з унікальними краєвидами Лазищини, побували на горі Говерла, у підніжжі г. Петрос та відвідали садибу відомого художника-різьб'яра Михайла Козюка, що на присілку Стебний.

Слід відмітити, що налагоджується плідна і змістовна співпраця філії з Карпатським біосферним заповідником. Активну допомогу нам в цьому надає працівник згаданої установи, наш земляк Ілля Климпуш. Є всі підстави для того, щоб зв'язки із заповідником тіснішали, були ще більш змістовними.

Сподіваємось, що вся ця добра справа піде на користь дітям, школі, селу. А філія стане справжнім центром виховання в учнів любові до природи, лісу, звірів, і менше буде забруднюватися довкілля.

Іван БУНТУШАК,
директор Лазищинської
ЗОШ I-III ст.

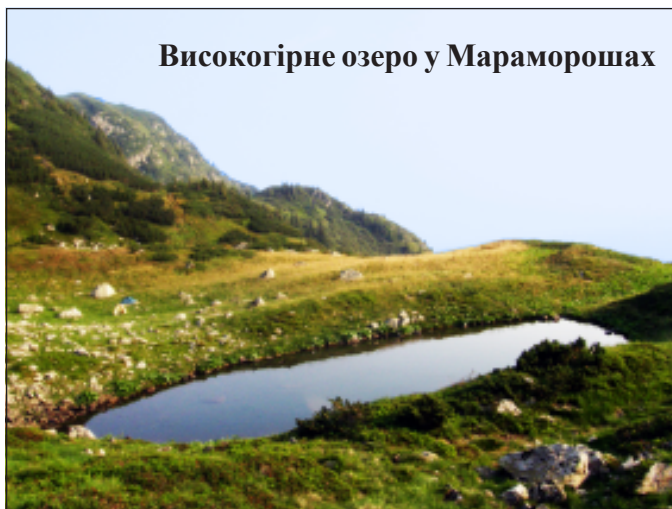
Гора Говерла взимку

У географічному Центрі Європи

ЗАПОВІДНІ МІСЦЯ КБЗ

Світлини Мирослава ОБЛАДАНЮКА

Високогірне озеро у Мараморшах

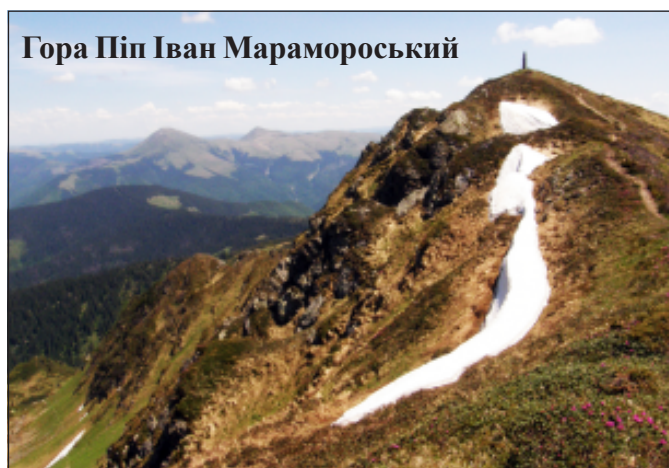
Буковий праліс

Долина Нарцисів у Хусті

Карстовий міст у Малій Угольці

Гора Піп Іван Мараморський

ЮВІЛЕЇ І ЮВІЛЯРИ

ДО 90-РІЧЧЯ
СТЕПАНА СТОЙКА

Народився С.М. Стойко у 1920 році, у с. Кричево тепер Тячівського району, у родині священника. У 1938 році закінчив класичну гімназію у Хусті, де йому прищепили любов до природничих наук, яку проніс через усе життя. А коли молодій державі – Карпатській Україні у 1938-1939 роках потрібні були вчителі, Міністерство освіти призначило С. Стойка вчителем у село Новоселецю. У 1940 році його перевели на адміністративну роботу в Угорщину. У 1943-1944 роках він – студент-заочник юридичного факультету в університеті м. Печ. Наприкінці війни працював перекладачем з угорської мови на українського фронту.

У 1945 році Степан Михайлович призначений референтом відділу соцзабезпечення у Народній Раді Закарпатської України в Ужгороді. Звідси направлений на навчання до Львова, де протягом 5 років навчався на лісгосподарському факультеті сільгоспінституту. Після закінчення вузу 2 роки працював в Ужгородському лісгоспі, спочатку заввідділом лісового господарства, а потім – лісничим. У 1951 році поступив

ВЧЕНИЙ ЗІ СВІТОВИМ ІМЕНЕМ:
ШТРИХИ ДО ПОРТРЕТА

14 березня ц.р. виповнюється 90 років від дня народження та 55 років наукової, педагогічної і громадської діяльності видатного вченого зі світовим іменем, нашого земляка із Тячівщини Степана Михайловича Стойка.

до аспірантури Інституту лісу АН УРСР, де під керівництвом академіка П.С. Погребняка – ректора цього інституту, у 1955 році захистив кандидатську дисертацію, присвячену дубовим лісам Закарпаття.

Від 1955 року й досі творчий шлях С. Стойка, як вченого, тісно пов'язаний з Кам'янець-Подільським сільгоспінститутом, Львівським лісотехнічним інститутом, Інститутом ботаніки АН УРСР, Львівським державним природознавчим музеєм АН УРСР, Львівським відділенням Інституту ботаніки АН УРСР, Інститутом екології Карпат НАН України. За сумісництвом кілька десятиків років працював на географічному факультеті Львівського НУ імені І. Франка.

Наукова діяльність ювіляра багатогранна. Вона стосується фітогеографії, лісової екології, флористики, біології деревних порід, лісової термінології, історії науки, охорони природи. Більшість праць С.М. Стойка присвячено Карпатам. З метою ознайомлення з природою та станом її охорони в інших регіонах, з науковими експедиціями побував у Криму, на Кавказі, Уралі, в Австрійських і Німецьких Альпах, горах Шумави, відвідав Словацькі і Польські Татри, Апеніни, Балкани у Румунії та Болгарії, Угорські і Румунські Карпати.

Слід відмітити, що, маючи здобутки у галузі охорони природи, він вже наприкінці 50-х років об'рунтував наукову платформу стосовно охорони фітогенофонду, фітоценофонду і заповідної справи. Це в той час, коли мережа заповідного фонду

формувалася стихійно, не було чітко визначено наукові поняття заповідних об'єктів. Ювіляр об'рунтував наукові засади формування ПЗФ як заповідної біогеоценотичної системи, яку слід організувати на рівні геоботанічних районів, округів, областей на географічному рівні всієї держави. Все це стало основою і для формування системи природно-заповідного фонду України. Він особисто брав участь в об'рунтуванні появи Карпатського біосферного заповідника, національних парків – Карпатського, Синевирського, «Сколівські Бескиди», Шацького, природного заповідника «Розточчя» та багатьох інших ландшафтних. Оскільки Україна має спільні екологічні проблеми у прикордонних з іншими державами регіонах, С. Стойко приділяє велику увагу організації міжнародних біосферних резерватів (заповідників). Зокрема, це стосується появи Польсько-Словацько-Українського біосферного резервату, який ЮНЕСКО в 1999 році офіційно включив до міжнародної мережі. Спільно з українськими і румунськими колегами він об'рунтував створення двостороннього біосферного резервату «Мармароські гори», а разом з польськими – організацію таких резерватів на Ростоцькі і в Західному Поліссі.

У численних наукових працях з природоохоронної, заповідної справи С. Стойко акцентує увагу на нерациональному природокористуванні у Карпатах, на порушенні тут екологічного балансу, що стало причиною частішої появи таких стихійних явищ і процесів, як катастрофічні паводки, вітровали, снігові лавини тощо. Він не тільки

вивчив природні й антропогенні причини їх виникнення, а й об'рунтував заходи щодо їх попередження. Про це ряд наукових статей автора опубліковано у Всеукраїнському екологічному науково-популярному журналі «Зелені Карпати», який видає наш заповідник.

Пам'ятини є його глибоко наукові й аргументовані виступи на міжнародних науково-практичних конференціях, які проводив заповідник із природоохоронних питань і в яких С. Стойко брав активну участь.

Наукова спадщина С. Стойка – багатогранна, охоплює різні галузі природничих наук. Перу ювіляра належать більше 400 наукових публікацій, з яких понад 50 – у зарубіжних виданнях, переважна більшість із них присвячена Карпатському регіону.

Наукова й практична природоохоронна діяльність професора С. Стойка, його співпраця із зарубіжними вченими одержала міжнародне визнання.

Ювіляр – доктор біологічних, агрокультурних і лісових наук Зволленського технічного університету, професор, дійсний член Української екологічної академії наук, Української лісівничої академії, почесний член Українського ботанічного товариства, дійсний член наукового товариства імені Шевченка, лауреат Європейської премії імені Петера Йозефа Ленне за заслуги в галузі охорони природи...

Усе це – далеко неповні штрихи до біографії цієї чудової, порядної, талановитої людини, патріота України.

Зичимо йому здоров'я, ще багато творчих років служіння на славу нашої незалежної держави України та її процвітання.

Члени науково-технічної ради Карпатського біосферного заповідника.

Адреса редакції:

вул. Красне Плесо, 77, а/с 8, м. Рахів, 90600 Закарпатська обл.

Контактні тел: (03132) 2-21-93, 2-29-14.

Ел. пошта: cbr-rakhiv@ukr.net

http://cbr.nature.org.ua

Засновник і видавець: Карпатський біосферний заповідник.

Свідоцтво про державну реєстрацію Зт № 401 від 25. 01. 2006 року.

РЕДКОЛЕГІЯ:

Федір Гамор (шеф-редактор),

Василь Бойчук (редактор),

Василь Покин'черета,

Юрій Беркела,

Дмитро Сухарюк,

Ярослав Довганич,

Йосип Бундзяк,

Олег Борик (верстка).

Відповідальність за достовірність фактів несе автор.

Газета віддрукована у Хустській районній друкарні.

Замовлення №

Тираж 1000 примірників.